

Auvo Hirsjärvi

1909–1998

Auvo Hirsjärvi kuoli 19.12.1998. Viimeiset vuodet hän eli liikuntakyvyttömänä Helsingissä Riistavuoren sairaskodissa, missä hän joulun alla nukkui pois rauhallisesti. Kuulo- ja puhevaikeudet hankaloittivat jo vuosien ajan kommunikointia, mutta äly ja muisti kestivät loppuun saakka. Tämän totesin viimeksi päivää ennen hänen kuolemaansa, jolloin puhuimme lähestyvän juhlan perinteistä ja toivottelimme toisillemme hyvää joulun odotusta. Kovin monisanaisesti hän ei silloin enää jaksanut lausettaan muodostella.

Auvo Jonathan Hirsjärvi syntyi 2.10.1909 Tammelassa, missä hänen vanhempansa olivat kansakoulunopettajina. Ylioppilastutkinnon hän suoritti Forssan yhteiskoulussa

1929, filosofian kandidaatin tutkinnon Helsingin yliopistossa 1934 (Suomalais-ugrilainen kansatiede, Suomalainen ja vertaileva kansanrunoudentutkimus, Suomen ja Pohjoismaiden arkeologia, Suomen ja Skandinavian historia) ja filosofian lisensiaatin tutkinnon 1961 (Suomalais-ugrilainen kansatiede sekä Suomen ja pohjoismaiden arkeologia).

Käytännön museotyöt alkoivat jo 1930 ja 1931 Lounais-Hämeen museossa. Hän osallistui myös Härmäläis-Osakunnan järjestämiin kotiseuduntutkimusretkiin ja museopäiville. Kansallismuseosta tuli työpaikka 1.3.1932. Ensimmäinen rupeama kesti 9 kuukautta. Toinen osui kesään 1933: hän osallistui Sakari Pälsin johtamiin kaivauksiin Karjalan kannaksella. Samana vuonna hänelle uskottiin muutamaksi viikoksi myös amanuenssin viransijaisuus. Seurasi pari jaksoa erilaisia tehtäviä kansallismuseossa sekä valmistumisen jälkeen kansatieteellisen osaston avoinna olevan amanuenssin viran väliaikainen hoito 1.7.1934. Runsaan puolen vuoden kuluttua, 24.1.1935, tuli nimitys vakinaiseen amanuenssin virkaan, josta valtioneuvosto myönsi eron 1.5.1975. Auvo Hirsjärvi palveli valtiota samassa virassa yli 40 vuotta, tosin nimike ehti muuttua amanuenssista tutkijaksi ja itse laitos muinaistieteellisestä toimikunnasta museovirastoksi. Tänä aikana hän hoiti eripituisina jaksoina intendentin viransijaisuuksia yli 20 kertaa ja toimi jonkin aikaa myös osastonjohtajan viransijaisena. Hänelle muinaistieteellinen toimikunta oli aikanaan hankkinut valtion virka-ansiomerkin 30 vuoden palveluksesta.

Kuvat

1. Auvo Hirsjärvi ystävänsä, nimimerkki Viljamin (Esko Viljanen, Forssan lehti) kesämaisemissa. Valok. Osmo Vuoristo.
2. Auvo Hirsjärvi opastaa Islannin presidentti Kristjan Eldjarnia Kansallismuseossa 3.3.1972. (Oman kopionsa taakse hän on merkinnyt kaikki kuvassa olevat, mm. »1. adjutanti, hämähäkkivänrikki eli kenr.maj. Urpo Levo ja A. H-vi vasen koukku valmiina.») Valok. Mariliina Perkko, Museovirasto.

Auvo Hirsjärven vastuualueeseen kuuluivat ennen kaikkea kansallismuseon vierasheimoiset esinekokoelmat eli ns. Exotica sekä kansatieteellisen osaston käsikirjaston hoito ja täydentäminen. Laaja lukeneisuus ja erinomainen kansatieteellisen kirjallisuuden tunteminen auttoivat harkitsemaan ja valitsemaan hankittavaksi keskeisimmät ja tärkeimmät teokset. Vaikka käytettävissä olevien varojen raja aina löytyi sangen nopeasti, hän onnistui kokoamaan käytännön opiskelun ja tutkimuksen kannalta keskeiset julkaisut niin kotimaan kuin Euroopan ja muiden maanosien kansatieteen tutkimuksesta. Kansatieteen käsikirjasto kehittyi todella merkittäväksi. Mainittujen tehtävien lisäksi hän luonnollisesti osallistui myös muuhun tutkimus- ja kenttätötoimintaan, varsinkin suolöydöt ja lampien muinaisruuhet olivat usein tarkastuskäyntien aiheena.

Auvo Hirsjärven toiminnalle oli niin kenttätöissä, luetteloinnissa kuin tutkimuksen kohteen analysoinnissa ominaista pitkälle viety huolellisuus ja sitkeys sekä toteuttamisen systemaattisuus ja perusteellisuus. Selkeällä ja kauniilla käsialalla hän kirjoitti esineiden luettelointitekstit ja valokuvien selostukset.

Hänen osakseen tuli vastaanottaa ja luetteloida mm. kaksi tavallista mittavampaa lahjoitusta kansallismuseon kokoelmiin. Toinen oli raittiuspuhuja Jalmary Matiston keräämä huomattavan suuri kotimaisten kansatieteellisten esineiden kokoelma, puolisentoistatuhatta numeroa. Toinen suuri voimanponnistus vaati aivan toisenlaista asian- tuntea: Idestamin laajaan testamenttilahjoitukseen sisältyvä lähinnä itäaasialaisen esineiden luettelointi.

Auvo Hirsjärvi oli erittäin hyvä ja huolellinen valokuvaaja. Kenttätömatkoillaan hän kuvasi niin rakennuksia, rakennusryhmiä, kylärakenteita ja kulttuurimaisemia kuin työntekeä sekä kaikkea muuta, minkä hän todensi olevan mielenkiintoista tallennettavaksi tutkimuksen käyttöön. Hänen laadukkaita kuviaan ja piirroksiaan on julkaistu tieteellisissä artikkeleissa ja teoksissa, erityisesti maakunta- ja paikallishistorioissa sekä luonnollisesti myös kotiseutujulkaisuissa. Usein kenttätö kohdistui tiettyyn alueeseen nimenomaan sen vuoksi, että siellä suunniteltiin paikallishistoriaa tai muuta paikallisuuteen perustuvaa tutkimusta. Hänen kansatieteellisessä kuva-arkistossa säilytettävien luetteloitujen kuviansa määrä lähenee 12 000, minkä se ylittää, kun viimeinen, muistiinpanoin varustettu erä on ehditty siirtää kuvakorteille. Alueellisesti kenttätömatkojen kuvat painottuvat Etelä- ja Länsi-Suomeen, mutta kuvia on myös Etelä-Pohjanmaalta, Savosta ja Karjalasta sekä jonkin verran Perämeren korkeudelta. Harva materiaalisen kulttuurin tutkija voi tänä päivänä välttää selaamista hänen ottamiaan valokuvia tai tekemiään piirroksia.

Kalenterisauvoja käsittelevä liseniaattitutkimus hyväksyttiin Helsingin yliopistossa 1960-luvun alussa. Työ oli harvinaisen laaja, se käsitti useita paksuja mappeja, joissa jokainen sauva oli perusteellisesti ja tarkasti tutkittu, piirretty ja merkit analysoitu. On valitettavaa, että julkaisuhankkeet aikanaan raukesivat. Olisi toivottavaa, että paljon tarkkuutta ja aikaa vaatinut työ saataisiin kuitenkin tutkijoiden käyttöön materiaali-julkaisuna. Näinhän on joissakin tapauksissa menetelty. Tämä oli myös Auvo Hirsjärven oma toivomus, josta hän puhui silloin tällöin. Vielä joitakin kuukausia ennen kuolemaansa hän halusi tietää, onko asia edennyt ja missä vaiheessa se mahdollisesti olisi.

Vanhin julkaisu Auvo Hirsjävellä on vuodelta 1932. Siinä käsitellään miesten töihin liittyvää tekniikkaa. Hänen laudaturtyönsä 'Suomen kansanomaiset heinän ja viljan ulkokuivatus- ja säilytysmenetelmät' julkaistiin SKS:n sarjassa 'Kansatieteellisiä kuvauksia'. Molemmista tulee jo hyvin esille hänen selkeä ja täsmällinen otteensa kulloinkin käsillä olevaan asiaan.

Suomen Museossa 1944 julkaistu 'Vakkasuomalaisen olutkoosan alkujuuria' osoittaa omalta osaltaan, kuinka tarkka havaintokyky kuului Auvo Hirsjärven tutkijaominaisuuksiin ja kuten monet tietävät sen ohella myös hänen ominaisuuksiinsa yleensä. Kansallismuseon kokoelmissa olevan kuuluisan Ruskon kousan alkuperää selviteltiin ja tekoaikaa arvioitiin eri aikoina Suomen ja Skandinavian tutkijoiden voimin. Meitä tutkijoita on kovin erilaisia ja menetelmämme ja sitkeytemme saattavat poiketa paljonkin toisistaan. – Hirsjärvestä tuli ensimmäinen, joka katsoi kousaa riittävän tarkasti ja systemaattisesti, vaikka se oli ollut museossa 70 vuotta. Hän näki siinä selkeän vuosiluvun 1542, eikä vain yhtä vaan kaksi. Lisäksi hän pystyi jäljentämään kirjainfragmentit niin huolellisesti, että astian kyljessä oleva raamatunlause voitiin selvittää.

Edellisen kaltainen tapahtumasarja sisältyy myös Suomen Museossa 1961 julkaistuu artikkeliin 'Kemijärven korusuksen ajoitus'. Hyvin lyhyessä kirjoituksessaan (kuvineen ja referaatteineen kolme sivua) Auvo Hirsjärvi toteaa Kemijärven suksen kuuluvan ns. botniseen suksityyppiin, joista vanhimmat saattaisivat siitepölyanalyysin mukaan olla pronssikautisia. Suksityypin koristelluista kappaleista yksi oli silloin ajoitettu siitepölyanalyysin avulla noin vuosiin 900–1000 jKr. Eräässä julkaisussa Hirsjärvi oli kuitenkin nähnyt piirroksen Kemijärven leikkauksin koristellun suksen kaltaisesta Lyckselen suksesta, jonka typologisin perustein oli arveltu olevan muita koristeltuja suksia satakunta vuotta vanhempi. Artikkelissaan hän kirjoittaa lyhyesti, että piirroksessa näkyy selvästi vuosiluku 1541 ja toteaa että vuosiluku on ajalleen tyypillinen ja käsiala aitoa. Hänen mielestään muutkin botnisen tyyppin leikkauksin koristetut sukset ovat tältä aikakaudelta. Uskon, että kaikki tutkijat eivät vastaavassa tapauksessa olisi malttaneet pitäytyä vain kolmen sivun pituisessa kirjoituksessa.

Vuosina 1968–1973 Auvo Hirsjärvi julkaisi yhdessä englantilaisen tutkijaystävänsä Rex Wailesin kanssa neljänä niteenä tutkimuksen suomalaisista vesi- ja tuulimyllyistä. Ne ilmestyivät *Transactions of the Newcomen Society for the History of Engineering and Technology* -nimisessä sarjassa (Lontoo).

Auvo Hirsjärven aiheiltaan monipuolisten julkaisujen luku nousee lähes 40:een. Niiden lisäksi on erikseen mainittava hänen kirjoittamansa kirja-arvostelut kouluhallituksen julkaisemaan Arvostelevaan kirjaluetteloon mm. kansatieteen, kulttuurihistorian, muinaistieteen, maantieteen ja matkakirjallisuuden aloilta, yhteensä kunnioitettava määrä, 787 kappaletta. Mielestäni hänen periaatteitaan ja pyrkimyksiään kuvaa hyvin ilmaisu, jota hän melkein aina käytti antaessaan uuden kirjoituksensa eripainoksen: »Muna päivässä pitää kirveen loitolla. Kana.»

Auvo Hirsjärvi kuului siihen ikäpolveen, jolla oli mahdollisuus osallistua vuoden 1935 opintomatkaan tutustumaan Leningradin kansatieteellisiin ja arkeologisiin museoihin. Muut opintomatkat olivatkin sitten sodan jälkeisiä: kaksi Ruotsiin, kaksi Tanskaan, kuusi eri puolille Englantia, yksi Portugaliin ja kaksi Hollantiin (toinen ulottui myös Belgiaan).

Hän oli kutsuttuna Talonpoikaiskulttuurisäätiön jäsen ja Kalevala-seuran jäsen sekä Suomen Muinaismuistoyhdistyksen työntekijä. Lisäksi hän toimi Suomen Muinaismuistoyhdistyksen johtokunnassa, oli pitkään julkaisuvaraston hoitajana ja edusti yhdistystä Sanakirjasäätiön valtuuskunnassa sekä Suomalaisen kirjallisuuden edistämisvarojen valtuuskunnan humanistisessa osastossa. Ethnos r.y. kutsui hänet 1983 kunniajäseneksi. Tätä hän erityisesti arvosti nimenomaan sen vuoksi, että nuori polvi näin otti huomioon ja kunnioitti, niin kuin perusteluissa todettiin, hänen pitkän muusouransa aikana kansatieteen hyväksi tekemäänsä työtä.

Kielitaitoisena ja monipuolisena kansatieteen tuntijana Auvo Hirsjärvi usein joutui

ottamaan vastaan ulkomailta tulevia tutkijoita. Ensimmäisten joukossa olivat mm. unkarilaiset suomea puhuvat kansatieteilijät Bertalan Korompay ja László Kovács, jotka olivat Suomessa stipendiaatteina ennen toista maailmansotaa. Kovács mm. perehtyi Auvo Hirsjärven opastamana kansatieteellisen elokuvan tekemiseen Ruovedellä, aiheena kirkkoveneen vesillelasku ja kirkkovenesoutu. Saamiaan vaikutteita hän myöhemmin sovelsi kotimaassaan ja aloitti Unkarissa elokuvan käytön yhtenä kansankulttuurin tallennusmuotona.

Suunnilleen 1960-luvulta alkaen osallistuin Auvo Hirsjärven ulkomaisille tutkijoille järjestämien vierailujen toteuttamiseen. Silloin havaitsin, kuinka tarkasti matkasuunnitelmat ja tutustumiskohteet oli valittu, välillä pientä dramaattisuuttakaan unohtamatta. Minkä vaikutuksen englantilaiseen vieraaseen tekikään paikallisen metsänhoitajan eloisa kuvaus joulunpyhien voittoa tapahtumista 1939. Pielisjärven Savijärvelle tunkeutuneet joukot oli motitettu. Pakkasta oli 40 astetta. Kyynel kiilsi vieraan silmäkulmassa silloinkin, kun ryhmysauvaansa nojaava savolaisisäntä asuma-vaaransa laelta osoitti vieraalle näkymää ja laushti: »Eikö tätä maata kannattanut puolustaa?»

Tarvittavat alueiden yhdysmiehet ja paikalliset asiantuntijat oli täsmällisesti harkittu ja kaikesta oli etukäteen sovittu. Ehkä tällaisten seikkojen ansiosta juuri Auvo Hirsjärvi oli se museon kansatieteen edustaja, joka ulkomailla muistettiin ja tunnettiin ja jonka kuulumisia kyseltiin.

Meille nuoremmille työtovereille Auvo Hirsjärvellä oli paljon annettavaa: hän siirsi traditiota aina Appelgren-Kivalon, Ilmari Mannisen, joidenkin yliopiston opettajien ja erityisesti 'Eno Sakerin' eli Sakari Pälsin virka-ajoilta ja myöhemmilläkin ajoilta meidän kokemuspöörimme. Eno Sakeri ja Auvo olivat toisensa ymmärtäviä, vieraita kulttuureja tuntevia ja asioita konkretisoivia pitkäaikaisia ystäviä. Myös yliopiston piiristä niin kuin lapsuuden ja nuoruuden Forssastakin löytyi paljon mieluisaa kerrottavaa. Muistelukset olivat aina puhdasta kulttuurihistoriaa.

Tradition siirtäminen oli hänelle tietoista, usein myös aktiivista toimintaa. Pienenä suuntaa antavana esimerkkinä olkoon seuraava tapaus. Vähää ennen eläkkeelle jäämistään hän ojensi minulle omistamansa vuosikymmeniä aikaisemmin loppuneen Kansatieteellisen Filmi Oy:n (perustettiin 1936) osakekirjan, jonka hän oli juhlassa siirtänyt nimiini. Samalla hän ilmoitti haluavansa kirjan edustaman perinteen edes ideana jatkuvan ja velvoitti minut ennen eläkkeelle jäämistäni siirtämään jo puhtaasti symbolisen osakkeen jollekin nuoremmalle aineellisen kansatieteen tutkijalle, joka lupaa aikanaan siirtää sen seuraavalle tutkijapolvelle. Omasta puolestani olen siirron säädettynä aikana tehnyt.

Aikaisemmin mainitsemani perusteellisuus ja systemaattisuus näkyi, jos niin haluaa tulkita, ehkä jossakin määrin myös vapaa-ajan tapahtumien järjestelyissä ja toteuttamisessa. Todennäköisesti sama piirre takasi myös Auvo Hirsjärven ideoimien tilaisuuksien ainutlaatuisuuden ja viihtyisyyden. Hänellä oli nimittäin tapana pitää yhteyttä muutamiin nuorempiin työtovereihin ja ystäviin järjestämällä silloin tällöin pieniä 'kotiseutretkiä' tai 'lehtimajajuhlia', joissa melkein aina oli mukana myös joku tai joitakin hänen paikallisista ystävistään. Tilaisuudet olivat hänen kotihuviiltaan tai jonkun ystävän luona. Uskon, että kaikilla näihin retkiin osallistuneilla on niistä jäänyt unohtumaton, valoisa muisto. Hänen tarkka sävelkorvansa ja täsmällinen rytmensä sekä vanhojen balladien ja muiden laulutekstien loputon muistaminen loivat tilaisuuksiin aivan korvaamattoman tunnelman, viihtyvyyden. Lukeneisuutensa – myös oman alansa ulkopuolelta – ja oivallisen, oikeastaan poikkeuksellisen tarkan muistinsa ansiosta hän mielellään ja erittäin osuvasti käytti siteerauksia niin Raamatusta kuin

Kiven tai vaikkapa Kiplingin teksteistä, tarpeen vaatiessa motellin ruokapöydässäkin, koskaan unohtamatta lisätä alkuperää, lähdeviitettä. En malta olla mainitsematta hänen kenttämatkoilla mukanaan kuljettamaansa pientä virsikirjan kokoista ja muotoista kirjaa, jota hän ennen nukkumistaan selaili. Se ei ollut virsikirja, vaan Seitsemän veljestä.

Hautajaisissa lähin huoltaja ja omainen, Jaani Viherluoto, kertoi Auvo Hirsjärven joskus miettineen tieteellistä sarkaansa. Hän oli arvioinut itsekriittiseen ja ironiseen tapaansa, että hänen tuotantonsa ei mahdollisesti riittäisikään tieteen taivaaseen pääsyyn, mutta hän olisi kyllä jo hyvin tyytyväinen, jos voisi pystyttää taivaan portille kioskin, mistä voisi tarjota tiedon jyvää tarvitseville.

Auvo Hirsjärvi oli persoonallisuus, jota ei voi unohtaa, ei museon virkamiehenä, ei työtoverina eikä ystävänä. Moni onkin sanonut, että hän oli kansallismuseon tai muinaistieteellisen toimikunnan tai museoviraston viimeinen persoonallisuus. Siitä tuskin olemme eri mieltä.

Osmo Vuoristo